

УДК 37.01:373.5

НАУКОВІ НАПРЯМКИ ТА ЕТАПИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОГО ОСВІТИ

Лілія Ребуха

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна
ORCID ID 0000-0002-0054-0651
L_Rebukha@ukr.net

Оксана Шквир

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0003-0683-6557
Prokurator2007@ukr.net

Наталія Казакова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0003-1499-3448
natvikt@ukr.net

Олександр Поліщук

доктор філософських наук, професор, проректор,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна
ORSID 0000-0002-9838-7105
Prokurator2007@ukr.net

Анотація. У статті здійснено аналіз теоретико-практичних проблем сучасної професійної орієнтації в закладах загальної середньої освіти, де здебільшого сенс вибору професії молоддю знаходиться поза її змістом. Визначено, що найбільшою проблемою у профорієнтації є змістове наповнення напрямків та етапів проведення профорієнтаційної роботи в закладах освіти щодо професійного самовизначення старшокласників. Зазначено основні помилки випускників шкіл при виборі професії: вибір майбутньої професії «за компанією»; вступ в освітній заклад освіти «куди візьмуть»; відкладання на певний час початку дорослого життя; важливість вибору вищу, а не на бажаної спеціальності; зовнішня привабливість професії та орієнтування на моду.

Описано проведення профорієнтаційної роботи на двох взаємопов'язаних рівнях:

громадському та особистісному; визначено головні завдання педагога в процесі проведення профорієнтації старшокласників. Виокремлено та змістовно наповнено основні напрями профорієнтації учнів закладів загальної середньої освіти. До них віднесено професійну інформацію, професійне консультування, надання рекомендацій учням про особливості майбутньої професійної діяльності відповідно до психологічних, психофізіологічних та фізичних можливостей особистості; визначення ступеня придатності учня до конкретної професії відповідно до нормативних вимог та медичних обмежень. Дано змістову характеристику поетапної профорієнтаційної роботи в закладі освіти з учнями 2-4, 5-8 та 9-11 класів, визначено показниками готовності до самостійного вибору учнями майбутньої професії та описано організацію профорієнтаційної роботи вчителем.

Зроблено висновок, що сучасна профорієнтація є ефективною у тому разі, коли її починають проводити з учнями початкової школи, що сприяє у старшому шкільному віці більш швидшому професійному самовизначенню.

Ключові слова: професія; професійна орієнтація; профорієнтаційна діяльність; заклад загальної середньої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку освіти визначено основні вимоги до закладу загальної середньої освіти, що включає розвиток індивідуальних здібностей учнів, розширення диференційованого навчання відповідно до їх запитів та уподобань, розвиток мережі спеціалізованих шкіл та класів з поглибленим вивченням різних навчальних дисциплін, забезпечення відповідності рівня середньої освіти вимогам сьогодення. Зреалізування сучасних вимог, що висувуються до закладів освіти, значно активізує розробку наукових та прикладних завдань профорієнтації. Для педагогічних колективів шкіл важливо знати соціально-психологічний портрет сучасного старшокласника з метою адекватного здійснення цілеспрямованого профорієнтаційного впливу на фахове становлення молодого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усі напрями профорієнтаційної роботи потребують всебічних досліджень науковців з метою отримання даних про особливості формування професійних орієнтацій учнів старших класів. З урахуванням вітчизняних та зарубіжних досліджень (К. Гуревич, Є. Клімов, К. Платонов, А. Маслоу, Д. С'юпер, С. Фукуяма та ін.), результатів експериментальної роботи (С. Чистякова) виділено такі основні компоненти змісту професійної орієнтації у школі: формування «Я професійного образу», здійснення аналізу професій, професійне випробування себе в професії. Крім того сучасні науковці вивчають проблеми профорієнтації, що пов'язані із професійним і профільним самовизначенням учнів закладів загальної середньої освіти (С. Кода (2020), О. Ігнатович, О. Коропецька (2005), В. Припотень (2010), А. Шиделко (2017), Г. Яворська (2012) та ін.); формуванням у них професійно-ціннісних орієнтацій (І. Бех, А. Шиделко та ін.).

Водночас доцільно окреслити певні напрямки та етапи проведення

педагогічним колективом закладу загальної середньої освіти профорієнтаційної роботи, які сприятимуть осучасненню змісту професійної орієнтації для ефективної допомоги учням в процесі вибору професії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – окреслити значимість наукових напрямків та етапів профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середнього освіти.

Результати дослідження. Проведений аналіз накопиченого досвіду з теорії та практики профорієнтації, виявлених протиріч, шляхів їх розвитку та вирішення дозволяє в цілому сформулювати поняття «профорієнтація» (Бойчук, Коношевський, & Сагадіна, 2018, с. 39–40; Єгорова, 2014) і розуміти її як багатоаспектну, цілісну систему науково-практичної діяльності громадських інститутів, відповідальних за підготовку підростаючого покоління до вибору професії та вагомий комплекс соціально-економічних, психолого-педагогічних завдань з формування у школярів професійного самовизначення, що відповідає індивідуальним особливостям кожної особи та запитам суспільства у висококомпетентних фахівцях.

Сучасні проблеми, які відчувають випускники щодо професійного самовизначення змушують по-новому науковців (Кода, 2020; Коропецька, 2005; Ребуха, 2022) подивитися на організацію профорієнтаційної роботи у школі, так як старшокласники мають володіти не лише комплексом необхідних, знань, умінь, навичок, але й мати такі особистісні якості, які б дозволили їм сповна реалізувати себе у професійному плані та соціальному оточенні.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що в наш час тим, хто навчається, дуже непросто робити професійний вибір через зміну ситуації на ринку праці, нестабільність економічної ситуації, незнання професій, що мають перспективу в майбутньому. Старшокласникам важливо знати, що щорічно з'являється близько пів тисячі нових професій, які зникають, або зазнають кардинальних змін впродовж 10–15 років. А ще сьогодні молодь здебільшого бачить сенс вибору професії поза її змістом. На перше місце виходять фактори престижу, популярності професії у суспільстві та отримана зарплата (дохід). Протиріччя, що виникають між особистісними професійними якостями людини та її професією ведуть до вагомих внутрішніх суперечностей, роблячи її нещасливою, тому що все свідоме професійне життя особа витрачає на роботу, яка не приносить задоволення (Зінченко & Саприкіна, 2016).

Вчені, які займаються проблемами професійного вибору школярів (Н. Отрощенко (Отрощенко, 2017, с. 154–156), З. Охріменко (Охріменко, 2021, с. 19–20; Охріменко, & Балабуха, 2020, с. 56–58), В. Припотень (Припотень, 2010, с. 120–122) та ін.), визначили основні помилки, які роблять випускники

шкіл при виборі професії:

- вибір майбутньої професії або освітнього закладу «за компанію» з однокласниками чи під впливом думки батьків, знайомих, друзів, кумирів;
- вступ у заклад освіти за принципом «куди візьмуть», «нікуди більше не піду вчитися», вступ до ЗВО з метою відкласти початок дорослого життя або уникнути призову до армії;
- концентрація всіх зусиль на вибір вишу, а не на бажану спеціальність, що супроводжується, як правило, впевненістю в тому, що головне – зробити вибір, а далі все піде само собою і ні про що більше не треба дбати;
- орієнтація на зовнішню привабливість професії, недооцінювання труднощів в обраній спеціальності;
- орієнтація на моду, що призводить до вибору однієї з найпопулярніших та затребуваних на даний момент спеціальностей.

І ще одна помилка у виборі професії, яка стосується батьків. Саме вони здатні нав'язати свою думку щодо вибору професії дитині, без урахування її думки та уподобання (Яворська & Негривода, 2012).

Проте істотна відмінність сучасного розуміння профорієнтаційної роботи полягає у формуванні в учнів певних універсальних якостей, які б дозволили їм здійснити самостійний та свідомо-відповідальний професійний вибір й тим самим бути професійно мобільними у майбутньому. Відповідно нині профорієнтаційна робота займає в цілому важливе місце як у діяльності школи, так і педагогів зокрема, оскільки вона взаємопов'язана із системою освіти, економічною системою країни та потребами учнів щодо власного майбутнього (Закатнов, Орлов, Злочевська, Павлов & Локшин, 2015). Для благополуччя суспільства необхідно, щоб кожен випускник школи умів знайти більш повне застосування своїм інтересам, схильностям, не марнував час і сили (та батьківські кошти) у пошуках свого місця у системі суспільного виробництва, на якому міг би принести найбільшу користь та отримати глибоке задоволення від своєї праці (Шиделко, 2017).

Професія (з лат. «professio» – офіційно вказане заняття, спеціальність) – рід трудової діяльності, заняття, що вимагають певної підготовки та є джерелом існування. Орієнтація – вміння розібратися у навколишніх обставинах або напрямку діяльності у певний сторону. У широкому розумінні профорієнтація слугує системою суспільного та педагогічного впливу на молодь, з метою її підготовки до свідомого вибору професії, що включає систему державних заходів для забезпечення науково-обґрунтованого вибору професії. У вузькому значенні слова профорієнтація – це цілеспрямована діяльність з формування в учнів внутрішньої потреби та готовності до свідомого вибору професії.

Профорієнтація в особистісному значенні виступає тривалим і достатньою мірою незворотнім соціальним процесом із освоєння особистістю тієї чи іншої професії (Бойчук, Коношевський & Сагадіна, 2018, с. 39–41; Грінцова, 2018).

Таким чином, профорієнтація може здійснюватися на двох рівнях: громадському та особистісному. Ці рівні взаємопов'язані між собою та є взаємно необхідними у профорієнтаційному процесі.

Відтак професійна орієнтація у школі включена у систему навчально-виховної роботи й спрямована на засвоєння учнями необхідного обсягу знань про соціально-економічні та психофізичні характеристики професій. Зазвичай у школі профорієнтаційна робота проводиться під керівництвом директора його заступником, класними керівниками, вихователями, шкільним психологом, соціальним педагогом, бібліотекарем, медичним працівником та учителями-предметниками (Клибанівська, 2020, с. 32–34).

До головних завдань педагогічної діяльності у проведенні профорієнтації в старшокласників належить:

- сформуванню у випускників закладів освіти позитивне ставлення до праці;
- навчити розбиратися у змісті професійної діяльності;
- допомогти в освоєнні умінь щодо співвіднесення вимог, які висуваються професією до індивідуальних якостей майбутнього фахівця;
- навчити аналізувати власні можливості та здібності (сформуванню потреби у усвідомленні та оцінці особистісних професійних якостей та можливостей).

Отож головним завданням профорієнтації – допомогти учневі у виборі не просто професії, а саме тієї, яка б відповідала його здібностям, схильностям, бажанням, була б затребувана ринком праці та забезпечувала б фінансове благополуччя фахівця в майбутньому (Мицишин & Дмитрів, 2020). Таким чином, в процесі профорієнтації дуже важливо дати відповіді старшокласникам на найважливіші запитання:

- на які професії орієнтувати учня з огляду на перспективу розвитку економіки країни та ринку праці;
- які професії будуть затребуваними впродовж найближчих 10–20 років;
- яку спеціальність треба отримати, щоб диплом в скорому часі не виявився непотрібним (Porzak, 2018).

Як основні напрями профорієнтації учнів закладів загальної середньої освіти нами виділено такі:

- а) професійна інформація – ознайомлення учнів зі світом професій та сучасними видами виробництва, нинішнім станом ринку праці певної місцевості, змістом та перспективами розвитку ринку професій, формами та умовами їх освоєння, можливостями професійно-кваліфікаційного зростання в процесі

професійної діяльності;

б) професійна консультація – надання допомоги старшокласникам в професійному самовизначенні;

в) надання рекомендацій про можливі напрямки професійної діяльності та її особливості найбільш відповідним психологічним, психофізіологічним та фізичним можливостям особистості;

г) визначення ступеня придатності особистості до конкретної професії відповідно до нормативних вимог та медичних обмежень.

Таким чином, профорієнтація учнів у закладах загальної середньої освіти складається із таких основних складових елементів:

– ознайомлення старшокласників із професійними кваліфікаційними характеристиками;

– пізнання власних психофізіологічних особливостей, можливостей та обмежень;

– отримання рекомендацій фахівців із профорієнтації щодо вибору майбутньої професії.

Тому всю профорієнтаційну роботу в закладі освіти можна поділити на кілька етапів.

Перший етап роботи – визначення готовності школярів до професійного самовизначення. Показниками готовності до самостійного вибору майбутньої професії можуть слугувати:

а) поінформованість учнів про існуючі у соціумі професії. Знання сучасного стану ринку праці, видів професійної освіти, змісту та умов праці за обраною професією, навчальних закладів, де можна здобути обрану професію (спеціальність);

б) сформованість суспільно значимих мотивів під час вибору професії (наближення професійного намірення із потребами ринку праці);

в) виразність професійних інтересів. Наявність стійких професійних інтересів (проявляються впродовж декількох років) до конкретної сфери діяльності або професії;

г) наявність певних здібностей до певного виду професійної діяльності або галузі знань (математики, фізики, педагогіки та ін.);

д) сформованість професійних намірів (наміри стійкі, засновані на достатньому знанні змісту професійної діяльності, умов праці, шляхів отримання професійної освіти);

е) адекватний рівень професійних домагань (інтереси, здібності, самооцінка, професійні наміри, фізичні можливості, стан здоров'я, які узгоджуються між собою та ступінь їхнього розвитку дозволяє припускати

успішність майбутньої професійної діяльності).

Другий етап роботи – визначення змісту роботи з учнями залежно від їхнього віку, ступеня поінформованості про світ професій та готовності до професійного самовизначення. Ця робота проводиться поетапно та у наступному вигляді.

Для учнів 2-4 класів профорієнтаційна робота направлена на чітке окреслення:

1. Мети роботи (безпосередньо формує в учнів мрію про ту чи іншу професію).

2. Завдання (ознайомлення з професіями, формування первинного зацікавлення певними професіями, надання допомоги у виборі взірця для наслідування професії, формування трудових умінь у доступних видах праці).

3. Провідних форм роботи (профорієнтаційні бесіди, ігри, конкурси на кращі розповіді та малюнки про професії, твори про трудову діяльність батьків, виконання творчого завдання «Про яку професію я мрію» та ін.).

4. Показників ефективності (вибір учнями видів діяльності за інтересами, сформованість під кінець 4 класу мрії про професію).

До прикладів роботи з учнями 2-4 класів нами віднесено:

- профорієнтаційні бесіди на різні профорієнтаційні теми;
- тренінгові вправи та ігри, спрямовані на розвиток координації рухів, пам'яті, уваги, впевненості у собі, здатності приймати самостійні рішення;
- зустрічі з представниками різних професій та ін.

Для учнів 5-8 класів профорієнтаційна робота включає:

1. Попередній вибір професії, який ще не був сповна зроблений учнями в початковій школі.

2. Мету роботи (надання допомоги в попередньому виборі відповідних професій).

3. Завдання, що включають ознайомлення із запитами сучасного ринку праці, формування мотивів вибору професії, ознайомлення із професіограмами, змістом та умовами праці за професією, визначення формули переваги професії, видача рекомендацій учням про найбільш бажані професії; проведення попередньої профдіагностики, надання допомоги у визначенні професійних можливостей учнів з урахуванням наявних обмежень із здоров'ям.

4. Провідні форми роботи. До них відноситься профінформація, профконсультація, формування адекватного рівня самооцінки та життєвих домагань, розвиток спеціальних здібностей, творчі проекти та ін.

5. Показник ефективності. Ним слугує попередній вибір певних професій школярами.

Однак бувають випадки, коли попередній вибір конкретної професії вже сформовано окремими учнями 5-8 класів. Тоді така професійна робота носить дещо інший характер, що проявлялося в уточненні:

1. Мети роботи (підтримка чи коригування попереднього профнаміру учня).

2. Завдань (визначення професійних можливостей з урахуванням наявності обмежень щодо здоров'я, ознайомлення з можливими шляхами набуття професії, розвиток професійно-важливих якостей).

3. Провідних форм роботи (профдіагностика, індивідуальні та групові консультації, надання інформації про професійні навчальні заклади, зустрічі з представниками різних професій, відвідування днів відчинених дверей професійних навчальних закладів).

4. Провідних форм роботи (перевірка власних сил у різних професійних напрямах, профорієнтаційні ігри, реферати на профорієнтаційну тематику, творчі конкурси та проекти, що стосуються опанування різними професіями).

5. Показників ефективності (сформованість адекватного попереднього профнаміру у виборі професії учнями, що здійснюється відповідно до наявних обмежень щодо здоров'я, якщо такі мають місце).

Профорієнтаційну роботу з учнями 9-11 класів теж можна розділити на такі важливі два види. Перший, коли професійний намір все ще не сформований або носить неусвідомлений характер та другий вид, коли вже професійний намір сформований.

У першому випадку така робота педагогами закладів загальної середньої освіти змістовно буде організована відповідно до:

1. Мети роботи (формування усвідомленого професійного наміру, що враховує специфіку ринку праці регіону та можливості фізичного здоров'я особи).

2. Завдання (виявлення професійних інтересів, здібностей та можливостей кожного учня, формування адекватної самооцінки та рівня професійних домагань, підбір профілю саме початкової професійної підготовки, ознайомлення з професіограмами професій).

3. Провідних форм роботи (тестування, анкетування, профорієнтаційні бесіди, нагляд, вивчення документації та ін.).

4. Наявних показників ефективності (сформованість усвідомленого та адекватного профнаміру).

Тоді у другому випадку, якщо профнамір в учнів 9-11 класів вже сповна сформований, то профорієнтаційна робота буде дещо відрізнятися і набуде дещо іншого характеру. Мета роботи вчителя буде полягати в підтримці сформованого

профнаміру або проведенні роботи з учнями для його коригування із урахуванням запитів ринку праці, здібностей та психофізичних можливостей старшокласників. Завдання перед вчителем полягатимуть у виявленні профінтересів, здібностей та можливостей учня з врахуванням наявних обмежень щодо їхнього здоров'я. Підтримка профнаміру учня або проведення роботи з його подальшого коригування, що полягає у розвитку вольової активності в обраній професії, надання допомоги у виборі предметів для поглибленого їх вивчення, ознайомлення із шляхами набуття професії та з вимогами сучасного ринку праці. Провідними формами роботи у цьому випадку слугуватимуть профорієнтаційні уроки, ділові ігри, трудова діяльність професійної спрямованості у період канікул, творчі проекти та ін. Показниками ефективності виступає сформованість адекватного професійного наміру або його корекція.

Конкретними ефективними прикладами роботи з учнями 9-11 класів є профорієнтаційні бесіди та заняття на професійні теми, тренінгові заняття з формування вміння ставити цілі та віднаходження шляхів їх досягнення, розвиток умінь щодо здійснення самоаналізу та визначення своїх можливостей; професійні рольові ігри, групові дискусії на професійну тематику, індивідуальні і групові професійні консультації та ін.

Загалом профорієнтаційна робота з учнями закладів загальної середньої освіти, починаючи з 9 класу, може вибудовуватися за двома напрямками: групова форма професійного консультування та цикл індивідуальних професійних консультацій.

Якщо групова форма професійного консультування широко висвітлена науковцями (Єгорова, 2014; Мишишин & Дмитрів, 2020), то залишається більш детально розглянути побудову циклу індивідуальних професійних консультацій з учнями старших класів. Завершений цикл розглядатимемо поетапно. Так, на першому, інформаційному етапі, вчитель ознайомлює учнів із довідковою професійно-спрямованою інформацією загального характеру, яка містить дані про ринок праці, світ професій, їх класифікацію та ін. На цьому етапі відбувається виявлення поінформованості учнів про усі наявні та необхідні ринку праці професії.

На другому етапі проводиться робота з професійними матеріалами для більш глибокого ознайомлення учнів із зацікавленими професіями. Тоді як на третьому етапі відбувається вибір сфери майбутньої діяльності, визначаються інтереси та схильності учнів до певної професії. На наступному етапі відбувається розстановка співвідношення між особистісними особливостями та фізичними можливостями учня із вибраним напрямом професійної діяльності, а

також проводиться діагностика стосовно обраної професійної спрямованості.

П'ятому етапу властиве звуження пошуку. Тут доцільно згрупувати учнів за типами професійної спрямованості відповідно до шляхів їх набуття, професійно-важливих та професійно бажаних якостей та ін. Уточнюються мотиви вибору професії. Відбувається конкретизація професійних цілей. Проводиться діагностика професійно важливих якостей, робляться висновки про профпридатності. У разі неможливості обрання бажаної професійної діяльності проводиться коригування початкового професійного наміру старшокласника. Особливу увагу у профорієнтаційній роботі слід звернути вчителю на формування мотивів вибору та реальну професійну самооцінку учня.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У результаті проведеного дослідження зроблено висновки що вся профорієнтаційна діяльність в закладах загальної середньої освіти із зазначеними напрямками та етапами сприяє отриманню інформації про особливості такої роботи та направлена на формування професійних орієнтацій учнів. Педагогічному колективу важливо розпочинати профорієнтаційну роботу з учнями початкової школи, що сприяє більш точному професійному самовизначенню старшокласників, виявленню у них індивідуальних професійних особливостей, які в майбутньому відповідатимуть запитам суспільства у кадрах високої кваліфікації.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з розробкою положень, що стосуються сутнісних характеристик ранньої профорієнтація у дошкільній освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук, В. М., Коношевський, Л. Л. & Сагадіна, О. Ю. (2018). Професійна орієнтація учнів у закладах загальної середньої освіти. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii.* (30.01.2018). Warszawa.
2. Грінцова, О. М. (2018). *Психологія проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку.* (Дис. канд. психол. наук). Київ.
3. Єгорова, Є. В. (2014). *Професійна орієнтація: підручник.* Кіровоград: Імекс-ЛТД.
4. Закатнов, Д. О., Орлов, В. Ф., Злочевська, Л. С., Павлов, Ю. О. & Локшин, В. С. (2015). *Педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри: метод. посіб.* Київ: ППО НАПН України.
5. Зінченко, А. Г. & Саприкіна, М. А. (2016). *Навички для України 2030: погляд бізнесу.* Київ: ТОВ Вид-во «ЮСТОН».
6. Клибанівська, Т. М. (2020). Професійне самовизначення та професійне становлення старшокласників. *Актуальні проблеми психології*, 1(57), 32–39.
7. Кода, С. В. (2020). *Професійне самовизначення учнів в умовах сучасного освітнього середовища.* Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика : матер. IV

Всеукраїн.ї наук.-методичної практичної конференції (Суми, 27 лют.2020 р.). Суми : НІКО, 121–124.

8. Коропецька, О. М. (2005). *Профорієнтація та профвідбір* : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ.

9. Мищишин, І. & Дмитрів, Ю. (2020). Чинники професійного самовизначення сучасних старшокласників. *New pedagogical thought*, 102(2), 51–54.

10. Отрощенко, Н. Л. (2017). Соціально-педагогічний аспект у профорієнтаційній роботі загальноосвітньої школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 7, 154–162.

11. Охріменко, З. & Балабуха, Л. (2020). Теоретико-практичні проблеми сучасної професійної орієнтації учнів: тенденції розв'язання. *Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру. Серія: Педагогічні науки*, 2(10), 56–70.

12. Охріменко, З. В. (2021). Система професійної орієнтації старшокласників. *Профтехосвіта*, 3(148), 18–25.

13. Припотень, В. (2010). Національні проблеми та зарубіжний досвід професійної освіти та профорієнтації молоді. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. Науковий журнал*, 5, 120–127.

14. Ребуха, Л. З. (2022). Готовність вчителів-гуманитаріїв до профорієнтаційної роботи у закладах загальної середньої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки, №1(349). Ч.1*, 185–194.

15. Шиделко, А. В. (2017) *Профорієнтація і профвідбір: аксіологічні аспекти*: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС.

16. Яворська, Г. Х. & Негривода, О. О. (2012). *Професійно-орієнтаційна робота зі старшокласниками* : моног. Вид. Букаєв В.В.

17. Porzak, R. (2018). *Career guidance. Theoretical assumptions and exemplary practices*. Lublin: Wyższa Szkoła ekonomii i Innowacji.

SCIENTIFIC DIRECTIONS AND STAGES OF VOCATIONAL GUIDANCE WORK IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Liliya Rebukha

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Educology and Pedagogy,
West Ukrainian National University,

Ternopil, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-0054-0651

L_Rebukha@ukr.net

Oksana Shkvyr

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,

Khmelnyskyi, Ukraine

ORCID ID 0000-0003-0683-6557

shkvyr@ukr.net

Nataliia Kazakova

Candidate of Pedagogic Sciences, Docent,
Docent of the Department of Pedagogy
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
Khmelnyskyi, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-1499-3448
natvikt@ukr.net

Oleksandr Polishchuk

Doctor of Philosophy, Professor, Prorector of Khmelnyskyi Humanitarian-
Pedagogical Academy in Scientific and Pedagogical Work
Khmelnyskyi, Ukraine
ORSID ID 0000-0002-9838-7105
Prokurator2007@ukr.net

Abstract. The article analyzes the theoretical and practical problems of modern professional orientation in general secondary education establishments, where most of the meaning of the choice of profession by young people is beyond its content. It is determined that the biggest problem in professional orientation is the content of ways and stages of professional orientation work on professional self-determination of high school students in educational institutions. The main mistakes of school graduates in choosing a profession are indicated: choosing a future profession "for the ride"; admission to any educational institution where they pass the requirements; postponement of the beginning of adult life for a certain time; the importance of choosing a university, not the desired specialty; external attractiveness of the profession and fashion orientation. The conduct of professional orientation work at two interrelated levels is described: public and personal; the main tasks of the teacher in the process of professional orientation of high school students are determined. The main directions of professional orientation of students of general secondary education institutions are singled out and filled with content. These include professional information, professional counseling, providing recommendations to students about the features of future professional activities in accordance with the psychological, psychophysiological and physical capabilities of the individual; determining the degree of suitability of the student for a particular profession in accordance with regulatory requirements and medical restrictions. The semantic characteristics of stage-by-stage professional orientation work in an educational institution with students of 2-4, 5-8 and 9-11 grades are given, indicators of readiness for independent choice of future profession by students are determined and the organization of career guidance work by a teacher is described. It is concluded that modern professional orientation is effective when it begins to be conducted with primary school students, which promotes faster professional self-determination in the senior school age.

Key words: profession; professional orientation; professional orientation activity; general secondary education institution.

REFERENCES

1. Boychuk, V. M., Konoshevsky, L. L. & Sagadina, O. Y. (2018). *Profesiina oriientatsiia uchniv u zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Professional orientation of students in secondary education institutions]*. Poland, Warszawa. [in Ukrainian].
2. Grineva, O. M. (2018). *Psykhohohiia proektuvannia zhyttievoho shliakhu osobystitii yunatskoho viku. [Psychology of life path design by a young person]*. (Dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences). Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
3. Egorova, E. V. (2014). *Profesiina oriientatsiia [Vocational orientation]*. Kirovograd,

Ukraine: Imeks -LTD. [in Ukrainian].

4. Zakatnov, D. O., Orlov, V. F., Zlochevskaya, L. S., Pavlov, Y. O. & Lokshin, V. S. (2015). *Pedahohichni tekhnologii pidhotovky uchnivskoi molodi do vyboru y realizatsii profesiinoy kariery [Pedagogical technologies of preparation of student's youth for the choice and realization of professional career]*. Kyiv, IPTO NAPS of Ukraine. [in Ukrainian].

5. Zinchenko, A. G. & Saprykina, M. A. (2016). *Skills for Ukraine 2030: business view [Skills for Ukraine 2030: a view of business]*. Kyiv, Ukraine, TOV Print-office «USTON». [in Ukrainian].

6. Klybanivska, T. M. (2020). Profesiine samovyznachennia ta profesiine stanovlennia starshoklasnykiv [Professional self-determination and professional development of high school students]. *Current issues of psychology, 1 (57)*, 32–39, [in Ukrainian].

7. Koda, S. V. (2020). Profesiine samovyznachennia uchniv v umovakh suchasnoho osvitnoho seredovyshcha. [Professional self-determination of students in the modern educational environment]. *Personal and professional competence of the teacher: theory and practice: Conference Proceedings*. Sumy: NIKO, 121–124, [in Ukrainian].

8. Koropetska, O. M. (2005). *Proforiientatsiia ta profpidbir [Career guidance and professional selection]*. Ivano-Frankivsk, Ukraine. [in Ukrainian].

9. Myshchysyn, I. & Dmytriv, Y. (2020). Chynnyky profesiinoho samovyznachennia suchasnykh starshoklasnykiv. [Factors of professional self-determination of modern high school students.] *New pedagogical thought, 102(2)*, 51–54. [in Ukrainian].

10. Otroshchenko, N. L. (2017). Socio-pedagogical aspect in vocational guidance work of secondary school [Sotsialno-pedahohichni aspekt u proforiientatsiinii roboti zahalnoosvitnoi shkoly]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Luhansk. Pedagogical Sciences, 7*, 154–162. [in Ukrainian].

11. Okhrimenko, Z. V. (2021). Systema profesiinoy oriientsatsii starshoklasnykiv. [The system of vocational guidance for high school students]. *Vocational Education, 3 (148)*, 18–25. [in Ukrainian].

12. Okhrimenko, Z. & Balabukha, L. (2020). Teoretyko-praktychni problemy suchasnoyi profesiinoy oriientsatsii uchniv: tendentsii rozviazannia. [Theoretical and practical problems of modern professional orientation of students: trends to be solved]. *Scientific Bulletin of the National Ecological and Naturalistic Center. Series: Pedagogical Sciences, 2 (10)*, 56–70. [in Ukrainian].

13. Pripoten, V. (2010). Natsionalni problemy ta zarubizhnyi dosvid profesiinoy osvity ta proforiientatsii molodi. [National problems and foreign experience of vocational education and career guidance of youth]. *Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics. Scientific Journal, 5*, 120–127. [in Ukrainian].

14. Rebukha, L. Z. (2022). Hotovnist vchyteliv-humanitariiv do proforiientatsiinoi roboty u zakladakh zahalnoi serednoi osvity. [Readiness of teachers-humanitarians to vocational work in the foundations of the global middle education]. *Taras Shevchenko Bulletin of the Lugansk National University, Pedagogical sciences, 1 (349)*, 185–194. [in Ukrainian].

15. Shidelko, A. V. (2017). *Proforiientatsiia i profvidbir: aksiolohichni aspekty [Career guidance and professional selection: axiological aspects]*. Lviv, Lviv Department of Internal Affairs. [in Ukrainian].

16. Yavorska, G. K. & Negrivoda, O. O. (2012). *Profesiino-oriientsatsiina robota zi starshoklasnykamy [Vocational guidance work with high school students]*. Publishing House Bukaev V. V. [in Ukrainian].

17. Porzak, R. (2018). *Career guidance. Theoretical assumptions and exemplary practices*. Lublin, Wyższa, School of economics.

Матеріали надійшли до редакції 29.03.2022 р.